

1.09 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci
1.09 Published Professional Conference Contribution

Alenka Starman *, Vesna Gotovina **

PROJEKT PRIPRAVE RAZSTAVE OB 20. OBLETNICI PLEBISCITA 1990: PROBLEMSKI VIDIKI

Izvleček:

Prispevek predstavlja pripravo in realizacijo dvoletnega projekta razstave ob 20. obletnici plebiscita 1990, avtoric Alenke Starman in Vesne Gotovina ter celotne projektne skupine Sektorja za gradivo uprave po letu 1945 Arhiva Republike Slovenije. Razstave, ki si je uspela zagotoviti svoj prostor v okviru prve osrednje državne proslave ob dnevu samostojnosti in enotnosti decembra 2010, kot uvodne slovesnosti v čast počastitve 20. obletnice samostojnosti Republike Slovenije. Obenem pa je v obliki gostujoče razstave svojo pot nadaljevala po vsej Sloveniji in v januarju 2012 primerno zaključila enoletni rok aktivnosti, povezanih s praznovanjem 20. obletnice samostojne Slovenije. Ključni poudarki prispevka so realizacija razstave in v prvi vrsti problemski vidiki, katerih razumevanje naj bi pripomoglo k njihovi preprečitvi v prihodnje.

Ključne besede:

razstava, selitev razstave po Sloveniji, realizacija, problemski vidiki

Abstract:

Preparing the Exhibition at the 20th Anniversary of the Plebiscite 1990: Problem Analysis

The article presents the preparation and realization of a 2-year project of preparing an exhibition at the 20th anniversary of the plebiscite 1990. The exhibition was prepared by Alenka Starman and Vesna Gotovina and the whole project group of the Sector for administration archives after 1945 of the Archives of the Republic of Slovenia. The exhibitions became a part of the central republic celebration in December 2010 at the 20th anniversary of Slovenia's independence. At the same time, the exhibition continued its way throughout Slovenia and finished its course in January 2012. The article emphasizes the realization and also the problems the team had to face when preparing the exhibition.

Key words:

exhibition, preparation, realization, problems, archives

Leto 2011 je bilo leto počastitve 20. obletnice samostojnosti Republike Slovenije. Vlada Republike Slovenije je z akcijskim dokumentom "Od plebiscita do ustave - Predlog vladnih aktivnosti ob 20. obletnici samostojnosti Slovenije" želela v aktivno obeleževanje in praznovanje okroglih obletnic zgodovinskih dogodkov, ki so privedli do samostojne države, vključiti najširšo javnost. V prvi vrsti je želela narediti premik v razumevanju državnih praznov, kar pomeni izpeljati postopen vsebinski in organizacijski razvoj od protokolarnih dogodkov k ljudskemu slavlju.

* Alenka Starman, arhivistka - svetovalka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, Slovenija.

** Vesna Gotovina, podsekretarka, vodja Sektorja za varstvo arhivskega gradiva uprave po letu 1945, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, Slovenija.

Med osrednjimi tremi državnimi proslavami (ob dnevu samostojnosti in enotnosti decembra 2010, ob dnevu državnosti junija 2011 in ob dnevu samostojnosti in enotnosti leta 2011 ob 20. obletnici Ustave) si je svoje mesto uspel zagotoviti tudi Arhiv Republike Slovenije z razstavo ob 20. obletnici plebiscita za osamosvojitve Slovenije. Uradno so razstavo na dan državne proslave ob dnevu samostojnosti in enotnosti v Cankarjevem domu dne 23. 12. 2010 odprli vsi trije takratni predsedniki, predsednik države dr. Danilo Türk, predsednik vlade Borut Pahor in predsednik državnega zbora dr. Pavel Gantar. V letu 2011 je v obliki gostujoče razstave svojo pot nadaljevala po Sloveniji in v januarju 2012 primerno zaključila enoletni rok aktivnosti, povezanih s praznovanjem 20. obletnice samostojne Slovenije.

Umestitev razstave na seznam petih ključnih počastitev je od naju, kot avtoric razstave, zahtevalo nemalo utemeljevanja, argumentiranja in prepričevanja, da lahko Arhiv Republike Slovenije pripravi razstavo, ki bo dovolj sveža, inovativna in ki bo znala primerno obeležiti 20. obletnico plebiscita kot trenutka poenotenja slovenskega naroda in politike. Dvomi so šli v smeri, da so za rang tovrstne razstave bolj primerni muzeji, katerih osnovno poslanstvo je postavljanje stalnih in občasnih razstav in ki imajo za seboj številne uspešne izkušnje.

V prvi vrsti je osnovni koncept kot dober prepoznal direktor Arhiva Republike Slovenije dr. Dragan Matić in ga v vednost posredoval na Ministrstvo za kulturo RS. Sledila je prva predstavitev koncepta pred takratnim državnim sekretarjem na ministrstvu dr. Stojanom Pelkom, ki je bil obenem tudi predsednik Organizacijskega odbora za praznovanje 20. obletnice osamosvojitve Slovenije. Z njegovim soglasjem smo koncept podrobneje predstavili še vodji službe za državne proslave Alekseju Adrijanu Loosu, s katerim smo se dogovorili tudi o sofinanciranju tako postavitve same razstave v Cankarjevem domu kakor tudi izvedbe selitve razstave po Sloveniji. Sledila je predstavitev in utemeljevanje pred koordinacijskim odborom Državnega zbora RS za obeležitev 20. obletnice osamosvojitve Slovenije, ki ga je vodila takratna vodja kabineta predsednika državnega zbora. Zadnje, a ključno soglasje pa smo pridobili na podlagi predstavitve našega koncepta pred Koordinacijskim odborom za državne proslave, kateremu je predsedovala takratna ministrica za kulturo Majda Širca.

S končnim pozitivnim soglasjem in dodatnimi odobrenimi sredstvi smo bili tako avtorici kot tudi celotna projektna skupina nadvse zadovoljni in navdušeni, vendar smo se obenem zavedali, da je pred nami velika odgovornost, da izpolnimo nemajhna pričakovanja mnogih.

V nadaljevanju bova predstavili projekt postavitve razstave ob 20. obletnici plebiscita za osamosvojitve Slovenije ter realizacijo projekta, v zaključku pa posebej izpostavljava ključne težave, s katerimi sva se srečali. Želiva, da najina izkušnja pripomore k preprečitvi marsikatere nevshečnosti, ki naši skupini niso bile prihranjene.

TEMELJNA ZASNOVA PROJEKTA POSTAVITVE RAZSTAVE OB 20. OBLETNICI PLEBISCITA 1990

Pomen razstave

Že uvodoma velja izpostaviti, da pomen plebiscita ni samo v tem, da so stopile skupaj takratne politične stranke, temveč v prvi vrsti, da je bila Slovencem prvič v zgodovini dana možnost in priložnost, da se svobodno odločijo o svoji suverenosti. Priložnost, ki so jo državljani Slovenije tudi v polni meri izkoristili, zato danes lahko govorimo o plebiscitu kot o vseljuski odločitvi, o trenutku poenotenja slovenskega naroda. Po mnenju mnogih zgodovinarjev predstavlja plebiscit največji posamični dogodek v zgodovini slovenske emancipacije, ki je posledično omogočil politično izpeljavo projekta osamosvojitve slovenske države.

Govorimo lahko tudi o evropskem in svetovnem fenomenu, saj ni naroda, ki je do svoje države prišel na tako demokratičen način, z izraženo plebiscitarno voljo tako velike večine ljudi.

Iz navedenega izhodišča odločitev za temo naše razstave ni bila težka. V ospredje smo izpostavili slovenski narod kot ključnega akterja pri prvem koraku osamosvojitve Slovenije - plebiscitu. Z razstavo smo želeli nagovoriti najširši krog ljudi, še posebej šolsko populacijo in jih spomniti, da so njihovi očetje in matere v ključnem obdobju slovenske zgodovine znali stopiti skupaj in z optimizmom zreti v samostojno prihodnost.

Načrtovanje razstave

Pri načrtovanju razstave o tako pomembnem dogodku, kot je praznovanje 20. obletnice plebiscita za samostojno Slovenijo, smo opravili poglobljeno študijo obstoječe literature in virov (arhivskih, časopisnih, muzejskih in avdio-video), saj smo se že na začetku zavedali, da smo se lotili dokaj obdelane teme. Pri zbiranju dokumentov smo se zavestno omejili na zelo kratko obdobje od novembra 1990 do začetka januarja 1991.

Da bi se izognili morebitnemu podvajanju dogodkov, smo o namenu postavitve razstave obvestili muzeje ter Državni zbor RS, Generalni sekretariat Vlade RS, Ministrstvo za zunanje zadeve RS, Ministrstvo za notranje zadeve RS, Urad Vlade RS za komuniciranje in Državno volilno komisijo. Hkrati smo jih prosili za pomoč in sodelovanje pri evidentiranju gradiva. Izpostaviti velja, da je bilo tako arhivsko gradivo kot gradivo oglaševalske akcije zelo razdrobljeno. S sodelovanjem nam je uspelo pridobiti pravo zakladnico do sedaj širši javnosti neobjavljenih dokumentov, ki smo jih predstavili na razstavi.

Konceptualizacija

Rdeča nit razstave je bila "ljudskost" samega plebiscita, kar pomeni, da smo v prvi vrsti predstavili doživljanje navadnih ljudi in ne toliko politično dogajanje, povezano s plebiscitom, saj je bilo le-to že prikazano na nekaterih prejšnjih razstavah oziroma je bilo o tem napisanega že veliko. Razstava je skušala predstaviti razpoloženje ljudi v obdobju pred plebiscitom in po njem, zlasti pa na dan plebiscita.

Na ta dan je večina ljudi odhajala na volišča polnih upanja in vnesenih obrazov. Zavedali so se, da obkrožen "DA" na glasovnici predstavlja majhen, pa vendar pomemben mozaik pri skupni odločitvi, da Slovenija postane samostojna in neodvisna država. Omenjenega dne so na volišča prihajali volivci vseh starosti, od

tistih, ki so pravkar dobili volilno pravico, pa do najstarejših. Prvič so lahko glasovali v domovih za ostarele, zaporih in bolnišnicah. Iz tujine so prihajali številni zdomci, da bi oddali svoje glasove.

Ljudska slavlja so se marsikje po Sloveniji začela že dopoldne. Vsepovsod so bile prisotne godbe, narodne noše in slovenski simboli. Po zaprtju volišč ob 19. uri se je začelo preštevanje glasov. Volilne komisije so že kmalu nazdravljale, pred ljubljanskim magistratom se je odvijalo množično slavlje, v Cankarjevem domu pa so slovenski politiki in drugi gostje dajali vznesene izjave. Iz posnetkov in fotografij je razvidno veselo vzdušje na ulicah, prežeto z idealizmom, samozavestjo in zrelostjo.

Temeljna ideja razstave je bila prav v tem, da se ponovno podoživi pozitivno vzdušje izpred 20 let, ki ga danes še kako potrebujemo, ko moramo ponovno združiti moči za boljši jutri.

Poudariti velja še dejstvo, da je slovenska politika s plebiscitom, kot splošnim ljudskim glasovanjem, prepustila odločitev o tem, v kakšni državi želi živeti, slovenskemu narodu. Z razstavo smo prikazali zrelost odločitve ljudi, ki so začutili in zaupali v enotnost in sposobnost politike, ki je to pokazala s podpisom sporazuma političnih strank in poslanskih skupin Skupščine RS o skupnem nastopu na plebiscitu za samostojno in neodvisno državo Republiko Slovenijo ter z zelo močnim udejstvovanjem po celi Sloveniji.

Zasnova postavitve razstave

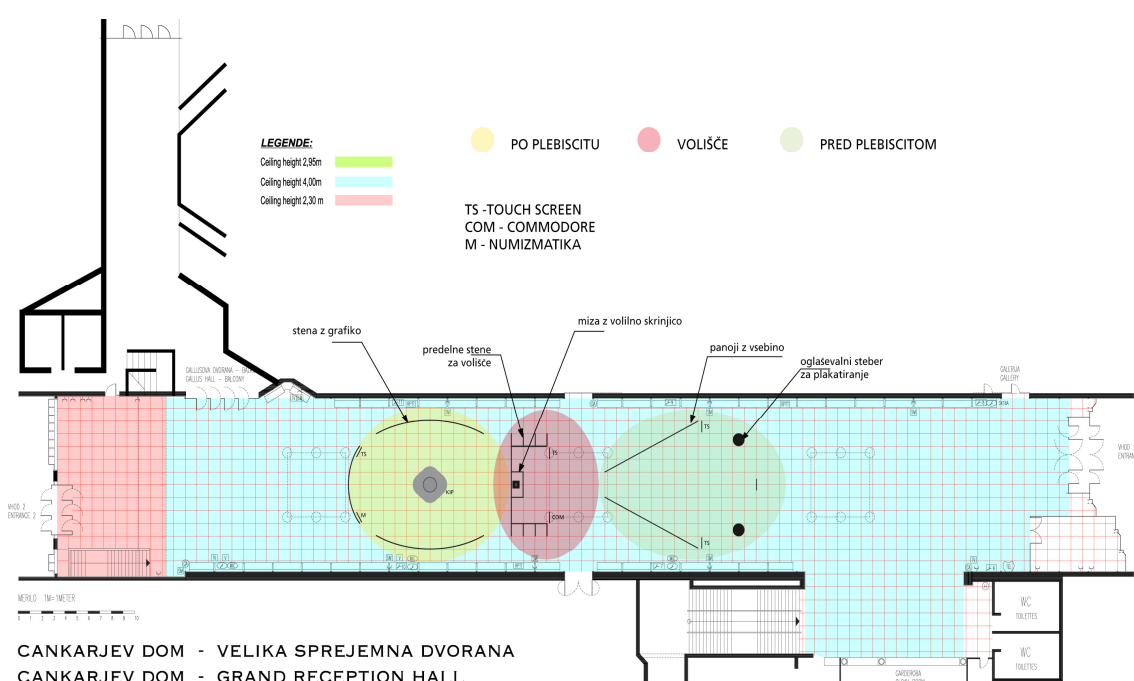
V ospredju postavitve razstave je bil cilj, da bi obiskovalec podoživel trenutek slovenske zgodovine, ko je slovenski narod odigral ključno vlogo pri prvem koraku osamosvojitve Slovenije - plebiscitu. Obiskovalca je pot vodila skozi tri obdobja; najprej skozi najobsežnejši del - obdobje pred plebiscitom, ko se je sprejemala zakonodaja, ki je omogočila izpeljavo plebiscita za osamosvojitve Slovenije in ko so politične stranke podpisale sporazum o skupnem nastopu na plebiscitu. Posebej smo izpostavili varnostno situacijo ob pripravah na plebiscit in po njem. Pisma izseljencev in zdomcev so ponazorila odločno podporo osamosvojitvi Slovenije tudi pri Slovencih širom po svetu. Javnomenjske raziskave pa so prikazale dnevno naraščanje podpore za samostojno državo Slovenijo. Osrednji del prvega obdobja je bil namenjen oglaševalni kampanji, ki je z oglaševalnimi sredstvi (plakati, časopisnimi oglasi, televizijskimi spoti in drugim promocijskim materialom) uspela ustvariti vzdušje pričakovanja radostnega dogodka oziroma je ustvarila slovesno vzdušje s poudarjanjem, da gre za odpiranje Slovenije navzven in ne za zapiranje v lastne meje. Celotna pot skozi prvo obdobje je obiskovalca vodila po časopisnih člankih kot prikazu nenehne prisotnosti plebiscita v tiskanih medijih, z zaključkom izpostavitve karikatur kot ironičnim prikazom stanja.

Prihod v osrednji del razstave - dan plebiscita - je obiskovalcu odprl vrata na volišče, kjer je imel možnost ponovno glasovati, si ogledati posebni računalniški program dBase "plebiscit 1990" na starem računalniku, prelistati posebno izdajo časopisa Delo "Most v slovensko samostojnost" ter prek dotikalnega zaslona pregledati RTV-prispevke, posnete na dan plebiscita 23. 12. 1990. Obiskovalce so pritegnile neveljavne glasovnice, na katerih so volivci izražali svoje mnenje. Replika spominskega žiga ter priložnostne ovojnice pa so govorile o vlogi takratne Pošte Slovenije.

Z uradno razglasitvijo rezultatov plebiscita smo zaokrožili tretje obdobje - obdobje po plebiscitu, ki je izžarevalo veselo vzdušje na ulicah, prežeto z

idealizmom, samozavestjo in zrelostjo. Prizore slavlja, zlasti s Prešernovega trga in izpred ljubljanskega magistrata, smo ponazorili s pomočjo fotografskega materiala Toneta Stojka in RTV-posnetkov. Pozornost smo namenili tudi slavnostni razglasitvi rezultatov plebiscita, ki je potekala 26. 12. 1990 v slovenski skupščini ob prisotnosti celotnega političnega vrha. Del prostora smo namenili čestitkam iz tujine, tako Slovencev kot tudi tujcev, ki so želeli deliti občutke navdušenja z ljudmi, odločenimi, da svojo domovino popeljejo v samostojnost. Poseben sklop je zavzemalo tudi področje numizmatike (slovenski denar v letu 1990 in 1991) z izpostavljenim priložnostnim kovancem, izdanim ob prvi obletnici plebiscita.

Za boljšo prostorsko ponazoritev prilagamo grafični prikaz prve postavitve razstave v Veliki sprejemni dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani:



Slika 1: Grafični prikaz prve postavitve razstave v Cankarjevem domu v Ljubljani (vir: RPS d.o.o.)

Realizacija

Na začetku je bil projekt postavitve razstave zasnovan zelo ozko, s preučevanjem plebiscitarnega obdobja so se nam vsak dan začela odpirati nova in nova obzorja, zato smo sestavili projektno skupino osmih arhivistov¹ in si razdelili naloge. V Arhiv RS smo do tedaj prevzeli v večji meri arhivsko gradivo najpomembnejših državnih organov do leta 1990. Hranili pa smo že Zbirko plebiscit, v kateri je gradivo volilnih komisij (navodila za delovanje komisij, volilni rezultati plebiscita, volilni lističi ...). Zaradi tega je bila na začetku naša največja naloga pregled in evidentiranje gradiva v regionalnih arhivih in pri naših ustvarjalcih. Začeli smo na Državni volilni komisiji in Uradu RS za komuniciranje, kjer nam je v zelo kratkem času uspelo odbrati in prevzeti arhivsko gradivo. Kopije zelo pomembnega

¹ Alenka Starman in Vesna Gotovina - avtorici razstave, v širšo projektno skupino so bili vključeni Jasmina Kogovšek, Jernej Križaj, Maja Povalej, Boštjan Smole, Gašper Šmid in Žarko Štruml.

arhivskega gradiva smo dobili v Državnem zboru RS, Generalnem sekretariatu Vlade RS in Ministrstvu za notranje zadeve RS.² Na razstavi smo želeli predstaviti tudi plakate, letake, plačilna sredstva tistega časa in avdio-video gradivo, zato smo prosili za pomoč Etnografski muzej, Muzej novejše zgodovine, Narodni muzej Slovenije, Arhiv RTV Slovenija in Glasbenonarodopisni inštitut. Še bolj poglobljeno smo si kot zgodovinarji osvetlili čas plebiscita s prebiranjem dnevnega in tedenskega časopisja, ki je v tem času izhajalo v Sloveniji in drugih republikah takratne Jugoslavije v Narodni in univerzitetni knjižnici.

Odprtje razstave v Cankarjevem domu in selitve

Razstava je bila za arhivske navade odprta na zelo neobičajen način - skozi razstavo so se sprehodili in si jo ogledali vsi trije predsedniki v Republiki Sloveniji ter predsedniki Ustavnega in Vrhovnega sodišča. Ogled in vodstvo po razstavi sta potekala po strogo pripravljene načrtu Protokola RS. Razstava je bila odprta v Veliki sprejemni dvorani Cankarjevega doma od 24. januarja 2010 do 17. januarja 2011.

Že v novembru 2010 je bila zasnovana zamisel o selitvi razstave po Sloveniji. Ta je bila z velikim odobravanjem podprta pri Koordinacijskem odboru za državne proslave in Odboru za praznovanje 20. obletnice osamosvojitve Slovenije. Našo idejo je podprl tudi Svet direktorjev slovenskih arhivov in brez pomoči mag. Bojana Cvelfarja, dr. Slavice Tovšak, mag. Draga Trpina, Ivana Frasa, Katje Zupanič in mag. Nade Čibej nam tako zahteven projekt selitve zagotovo ne bi uspel. Selitev razstave je kot zelo dobro priložnost v procesu izobraževanja spoznala tudi mag. Vilma Brodnik, svetovalka za pouk zgodovine na Zavodu za šolstvo RS, zato nam je pomagala pri izvedbi dveh gostovanj v srednjih šolah. Planiranih in izvedenih je bilo 11 selitev.

KRAJ	ČAS POSTAVITVE	LOKACIJA	ORGANIZACIJA
CELJE	21. 1.-28. 2. 2011	Muzej novejše zgodovine Celje	Zgodovinski arhiv Celje
MARIBOR	2. 3.-29. 3. 2011	Muzej narodne osvoboditve Maribor	Pokrajinski arhiv Maribor
PTUJ	1. 4.-19. 4. 2011	Palacij Ptujski grad	Zgodovinski arhiv Ptuj
MURSKA SOBOTA	22. 4.-17. 5. 2011	Gimnazija Murska Sobota	Zavod za šolstvo RS
ŠKOFJA LOKA	20. 5.-16. 6. 2011	Sokolski dom Škofja Loka	Občina Škofja Loka
JESENICE	21.6.-29. 7. 2011	Kosova graščina	Gornjesavski muzej Jesenice

² Za to priložnost je bila z nekaterih dokumentov tudi umaknjena stopnja tajnosti.

KOPER	3. 8.-6. 9. 2011	Samostan sv. Ane	Pokrajinski arhiv Koper
NOVA GORICA	9. 9.-29. 9. 2011	Občina Nova Gorica	Pokrajinski arhiv Nova Gorica
LJUBLJANA	3. 10.-3.11. 2011	Atrij Pošte Slovenije na Čopovi 11	Arhiv RS
NOVO MESTO	7. 11.-30. 11. 2011	Srednja šola Grm Novo mesto	Zavod za šolstvo RS
LJUBLJANA	2. 12. 2011-5. 1. 2012	Sedež Arhiva RS na Zvezdarski 1	Arhiv RS

Na odprtjih razstav so sodelovali direktorji arhivov, župani in podžupani občin, izredno zanimiva pa so bila vedno tudi srečanja z aktivnimi udeleženci pri osamosvajanju Slovenije in njihova pričanja.

Učni listi in drugo spremljevalno gradivo ob razstavi

Avtorji razstave smo se čisto na začetku odločili, da bo razstava namenjena najširšemu krogu obiskovalcev, predvsem pa šolajoči se mladini. Ker sami nismo imeli izkušenj s pripravo učnega gradiva, smo za pomoč prosili uslužbenca Zavoda za šolstvo in Osnovne šole Prule v Ljubljani. Posebej za to priložnost so bili izdelani učni listi, ki so vsebinsko pokrivali učne cilje pri predmetih: spoznavanje okolja, družbe, zgodovina, slovenščina, državljska in domovinska vzgoja ter etika, sociologija, informatika.³ Vsebinsko pa so bili učni listi pripravljene za prvo, drugo in tretjo triado osnovne šole ter gimnazije in srednje šole. Njihova vsebina je bila zasnovana tako, da je bila primerna tako za najmlajše otroke v osnovni šoli kot tudi za tiste srednješolce, ki se posebej zanimajo za zgodovino in se na koncu odločajo za zgodovino kot maturitetni predmet. Izdani so bili samo v e-obliki. Narodna in univerzitetna knjižnica jim je dodelila CIP - Kataložni zapis o publikaciji, za tisk pa žal na Ministrstvu za šolstvo in šport RS nismo uspeli pridobiti finančnih sredstev. V nekaterih muzejih, kjer je gostovala razstava, so natisnili učne liste, pri večini drugih šolskih ogledov pa so poskrbeli za učno gradivo sami učitelji in šole. Za večjo interaktivnost razstave sta bili izdelani še repliki spominskega žiga Arhiva RS in srebrnega kovanca, ki ga je izdala Banka Slovenije ob prvi obletnici plebiscita.

Kot spremljevalno gradivo k razstavi so bili izdelani tudi namizni koledarji z razstavljenimi dokumenti, skodelice in magnetne priponke.

Posebna vitrina na razstavi je bila namenjena filatelistični zbirki kuvert, razglednic in priložnostnih žigov, ki sta jih za razstavo posodila podpredsednik filatelističnega društva Slovenije Bojan Bračič in filatelist Janez Zorko. Sami smo jo

³ Na razstavi je bil razstavljen računalnik in navodilo za uporabo programa za obdelavo podatkov plebiscita.

dopolnili s priložnostno kuverto, znamko z logotipom razstave in žigom, ki se je uporabljal samo 23. decembra 2010 za žigosanje pošiljk na eni od poslovalnic Pošte Slovenija. Tako so voščilnice Arhiva RS s priložnostno znamko in žigom v predbožičnem in prednovoletnem času zakrožile po Sloveniji in svetu.

PROBLEMSKI VIDIK

V zaključnem delu bi se dotaknili še težav, s katerimi smo se srečali tako ob pripravljanju razstave kot tudi v času selitve razstave po Sloveniji. Pripravili sva tabelo, v kateri so prikazani problemi ovrednoteni z oznako, ali predstavljajo večjo, srednjo ali manjšo oviro pri končnem uspehu razstave.

Problemski vidik priprave razstave	Večja, srednja, manjša ovira
pomanjkanje izkušenj	srednja ovira
slaba prepoznavnost arhivov	večja ovira
koordinacija in podpora znotraj arhiva	manjša ovira
financiranje	večja ovira
oglaševanje	večja ovira
varovanje avtorskih pravic	večja ovira
povečan obseg dela	srednja ovira
velikost in obseg razstave	večja ovira
obisk šolskih skupin	manjša ovira
časovno obdobje selitve razstave	srednja ovira

Zaradi lažjega razumevanja bodo v nadaljevanju posamezni problemi še dodatno opredeljeni.

Pomanjkanje izkušenj

Izkušnje, ki jih pridobiš z vsakokratno pripravo in postavitvijo razstave, so neprecenljive. Prednost je, da si izkušnje najprej pridobivaš na manjših postavitvah razstave in postopoma dobiš priložnost pripraviti razstavo velikega formata. Na podlagi izkušenj znaš presoditi upravičenost posameznih stroškov, tako za oblikovalca razstave, operativnega postavljavca razstave in tiskarja kot tudi za druga spremljajoča dela. Sposoben si se kompetentno pogajati in se že vnaprej izogniti nepredvidenim stroškom. Sposoben si predvideti obseg delovnih nalog, ki bodo pripadle tebi kot pripravljavcu razstave, na drugi strani pa se dobro zavedaš, kaj lahko pričakuješ od oblikovalca, tiskarja, postavljavca ipd. V našem primeru smo se kot Sektor za gradivo uprave po letu 1945 priprave razstave lotili prvič, dejansko nismo imeli izkušenj niti s pripravo manjših, kaj šele razstav večjega formata. Vsekakor je bil to za nas velik izziv. Pomanjkanje izkušenj je nadomeščala naša zagnanost in navdušenje nad tem, da nam je bila zaupana tako pomembna naloga. Dejstvo je, da smo v prvi fazi naivno verjeli, da bodo zunanji sodelavci za omejena finančna sredstva opravili vsa dela, ki niso več del vsebinske zasnove razstave, vendar smo kmalu padli na realna tla in smo dejansko večji del oblikovne zasnove pripravljali v tesnem sodelovanju z oblikovalci v vseh fazah priprave razstave (od panojev, postavitve tekstov in priprave katalogov do vabil in ostalega spremljajočega materiala). Navkljub pomanjkanju izkušenj smo se bili zaradi zahtevnosti projekta prisiljeni hitro učiti in iz faze v fazo smo vedno boljše obvladali svoje naloge.

Slaba prepoznavnost arhivov

S slabo prepoznavnostjo arhivov smo se v prvi vrsti srečali na naši prvi premierni postavitvi razstave v Cankarjevem domu v okviru državne proslave. Ne gre izgubljati besed o tem, da nekateri pomembni državni uradniki še niso slišali za arhive, kaj šele, da bi nam verjeli, da smo sposobni pripraviti dovolj kvalitetno razstavo, primerno ravni državne proslave. Na vsakem koraku, na vseh sestankih smo morali dokazovati nasprotno. S popolno ignoranco pri upoštevanju naših zamisli in želja smo se srečali ob sami izvedbi otvoritve razstave. Prvotno obljubljena samostojna oddaja na prvem programu RTV Slovenije, v kateri bi bila v ospredju naša razstava, je v zadnjih tednih pred otvoritvijo izgubila svoje mesto v programu in šele na naše osebno angažiranje si nam je uspelo izboriti prispevek v večernih Odmevih na dan otvoritve.

Koordinacija in podpora znotraj arhiva

Ob tako velikem projektu, ki nas je v marsičem presegel, saj je bila v osnovi razstava načrtovana kot manjša postavitev v Gruberjevi palači na sedežu Arhiva Republike Slovenije, smo prešli na razstavo velikega formata v okviru državne proslave v Cankarjevem domu. Danes smo mnenja, da bi bilo potrebno oblikovati širšo projektno ekipo, izkoristiti vse razpoložljive potencialne znotraj hiše in si porazdeliti naloge od oglaševanja, tehnične podpore, finančnega dela ipd., kar bi nam kot avtorjem omogočilo večjo osredotočenost na vsebinsko zasnovano razstavo.

Financiranje

V planu za leto 2010 so bila načrtovana samo sredstva, ki niso presegala stroškov predhodne razstave Arhiva RS. Z uvrstitvijo pod okrilje državnih proslav je zato del stroškov za postavitev pokrila Služba za državne proslave pri Ministrstvu za kulturo RS.

Za nakup vitrin in dotikalnih zaslonov⁴ smo poskušali pridobiti sponzorska sredstva. Ker smo imeli v načrtu predstavitev numizmatične in filatelistične zbirke, smo se najprej s pisnima prošnjama obrnili na Pošto Slovenije d. d. in Banko Slovenije. Hkrati pa smo prosili za mnenje o upravičenosti pridobivanja sponzorskih sredstev Komisijo za preprečevanje korupcije. Ta nas je v odgovoru napotila na dve načelni mnenji, objavljeni na spletni strani, in obrazložila pojem sponzorstvo.⁵ V nadaljevanju odgovora je bilo zapisano tudi to, da Pošta Slovenije, ki je delniška družba, lahko izvaja sponzoriranje v skladu s poslovnim načrtom družbe in skladno z interesom njenih lastnikov (tj. Republike Slovenije), medtem ko je "izvajanje sponzoriranja s strani Banke Slovenije vprašljivo, ker ima banka svoje naloge in delovno področje naložene z zakonom in zaradi navedenega ne more izvajati sponzoriranja". Po natančni preučitvi načelnih mnenj komisije smo zelo kmalu ugotovili, da je pridobivanje sponzorskih sredstev za neposredne proračunske uporabnike skoraj nemogoče.

⁴ V angleščini *touch screen*.

⁵ *Sponzorstvo je "darilo ali plačilo" za določeno priložnost ali privilegij s ciljem, da si sponzor zagotovi publiciteto. To dejanje ni oblika "dobrodelnosti", temveč dejanje, s katerim poizkuša sponzor za vloženi denar pridobiti protivrednost v njem potrebni oz. zaželeni obliki. Sponzorstvo je dejansko poslovni odnos med tistim, ki daje, in tistim, ki prejema neke pravice, povezave ali karkoli drugega, kar lahko izkoristi v komercialni namen.*

Osnovno postavitve razstave v Cankarjevem domu nam je z ogromno truda in nenehnim pogajanjem ter nadziranjem cen uspelo izvesti v okviru planiranih sredstev. Večje težave so se pojavile pri selitvi razstave na druge lokacije. Načrt selitev je bil izdelan več kot mesec dni pred glavno otvoritvijo. Za posamezno selitev je bila postavljena okvirna cena, ki je zaradi protokolarnih zahtev postala bistveno višja. Avtorji razstave smo bili tako postavljeni v zelo neprijeten položaj in ponovno smo bili primorani pisati prošnje za sofinanciranje selitev. Tokrat smo se obrnili na Odbor za praznovanje 20. obletnice osamosvojitve Slovenije, ki nam je na svoji seji junija 2011 odobril manjkajoča sredstva. Na koncu smo ugotovili, da je bila za nas finančna realizacija postavitve in selitve razstave najtežje opravilo.

Varovanje avtorskih pravic

Veliko pozornosti je bilo namenjene tudi varovanju avtorskih pravic, saj smo takoj po izboru dokumentov za predstavitev na razstavi začeli s pisanjem prošenj za uporabo gradiva v razstavne namene.⁶ Napisali smo več deset vlog in prošenj, sestavljene so bile tudi pogodbe z RTV Slovenija, oblikovalsko agencijo Futura in Glasbenonarodopisnim inštitutom. V pogodbah so se nosilci avtorskih pravic odpovedali materialnim avtorskim pravicam⁷ za čas vseh postavitvev razstave.

Oglaševanje

Po našem mnenju je ena najbolj šibkih točk vsakokratne postavitve arhivske razstave pomanjkanje izkušenj in sredstev za oglaševanje. Velja izpostaviti, da je ne glede na vrhunskost razstave trud, ki si ga vložil vanjo, brez medijske podpore zaman. Dodatno nam ne šteje v korist naša neprepoznavnost, saj se novinarji, ki pokrivajo kulturo, v veliki večini ne odzovejo na naša vabila. Na žalost ne zadostuje več, da posredujemo elektronska ali tiskana vabila na otvoritev ožjemu krogu povabljenih. Ključ do uspeha razstave je v opredelitvi ciljne publike, kateri je razstava namenjena, vendar se nam prevečkrat dogaja, da z arhivskimi razstavami nagovarjamo izjemno ozko ciljno skupino, kar posledično ne prispeva k večji prepoznavnosti arhivov v širšem družbenem prostoru. Za uspeh si ne moremo šteti, da je nekaj sto obiskovalcev dovolj dobro in da poplača ves trud in sredstva, ki so bila vložena v pripravo razstave. Na tem mestu bi se morali zgledovati po muzejih, ki se poslužujejo eno izmed možnih rešitev, da za potrebe komuniciranja z javnostjo najamejo zunanje strokovnjake ali pa imajo dejansko zaposlenega samostojnega sodelavca za odnose z javnostmi.

Povečan obseg dela

Poleg rednih delovnih obveznosti je bilo potrebno izpeljati dvanajst selitev razstave, seveda ob pomoči operativnih postavljalcev razstave, vendar je bila naša prisotnost ob vsakokratni selitvi obvezna tako z vidika fizične pomoči, čiščenja vitrin in panojev kot same konkretne vsebinske prilagoditve razstave vsakokratni lokaciji postavitve. Potrebno je bilo pripraviti in izpeljati vsakokratno otvoritev razstave, vsakič pripraviti in podati izjave za medije (lokalne televizije, časopise ...) ter organizirati in izpeljati številna strokovna vodenja po razstavi za šolske in druge

⁶ Za časopisno gradivo: NUK, časopisne hiše Delo, Večer, Politika ekspres, za fotografsko gradivo Muzej novejšje zgodovine in Tone Stojko, avtor večine razstavljenih fotografij.

⁷ Npr. samo avtorske pravice RTV Slovenija bi znašale cca 90.000 evrov.

vnaprej najavljene skupine. Ob vsem tem pa je bilo potrebno izpolnjevati tudi redne delovne obveznosti do ustvarjalcev arhivskega gradiva.

Velikost in obseg razstave

V prvi vrsti je bila razstava zasnovana na prostor prve postavitve - Veliko sprejemno dvorano Cankarjevega doma. Brez trimetrskih visokih panojev in postavitve na 250 m² nam ne bi uspelo doseči navdušujočega učinka, ki so ga od nas pričakovali organizatorji državne proslave. Dobra odločitev za Cankarjev dom pa se je izkazala za veliko oviro pri selitvi razstave po Sloveniji, tako z vidika prilaganja razstave vsakokratnim posebnostim razstavnega prostora kot tudi z vidika stroškov selitve in postavljanja razstave, ki bi bili ob manjši izvedbi lahko veliko cenejši.

Obisk šolskih skupin

Za več kot uspešno se je izkazala odločitev, da smo k sodelovanju pritegnili Zavod za šolstvo RS, pripravili učne liste in ob vsakokratnem gostovanju razstave preko njihovih ustaljenih kanalov povabili na strokovna vodenja po razstavi vse šole v bližnji in daljni okolici. Vodstva šolskih skupin so bila pravo zadovoljstvo in ravno pri mladini je naša razstava zaživela v luči, kot sva si jo zamislili avtorici. Na drugi strani pa obiski šolskih skupin kot gostovanja razstav v šolskih prostorih predstavljajo tudi tveganje za vandalizem (uničevanje panojev, pisanje in risanje neprimernih komentarjev v knjigo vtisov, kraja razstavnih predmetov).

Časovno obdobje selitve razstave

Od same potrditve razstave na Organizacijskem odboru za praznovanje 20. obletnice osamosvojitve Slovenije je bila razstava predvidena kot gostujoča, s ciljem enoletne selitve po Sloveniji. Želja je bila obiskati vse konce Slovenije, kar je pomenilo, da se bo razstava mesečno selila iz kraja v kraj. Ambiciozen cilj, ki se je izkazal za izjemno naporen, saj je praktično celotno leto 2011 potekalo v znamenju selitve, postavitve in odprtja razstave. Uspelo nam je izpeljati vseh dvanajst selitev, vendar z zaključkom, da bo naša prihodnja gostujoča razstava po številu selitev občutno manjšega obsega.

ZAKLJUČEK

Avtorji razstave s simboličnim naslovom Milijon 289 tisoč 369 smo gradili razstavo na poenotenju slovenskega naroda in slovenske politike. Veseli smo, da smo bili vključeni kot aktivni ustvarjalci praznovanja ob 20. obletnici samostojnosti Republike Slovenije in da nam je bila dana možnost prenosa plebiscitarnega vzdušja po Sloveniji. Prepričani pa smo tudi, da je razstava pripomogla k večji razpoznavnosti Arhiva RS in arhivske stroke.

SUMMARY

PREPARING THE EXHIBITION AT THE 20TH ANNIVERSARY OF THE PLEBISCITE 1990: PROBLEM ANALYSIS

In 2011 Slovenia celebrated the 20th anniversary of its independence. At the occasion the Archives of the Republic of Slovenia prepared an exhibition entitled "A Million 289 Thousand 369 for Independent Slovenia" and thus celebrated the 20th anniversary of the plebiscite. The exhibition's concept was based on the people's point of view of the plebiscite with a goal to relive the moment in the Slovene history, when the Slovene nation played a key role at its gaining independence - the plebiscite. The authors present the preparation and execution of the project in chapters which present the meaning, planning and the concept of the exhibition. The second part of the article focuses on the execution, firstly in Cankarjev dom in Ljubljana at the republic celebration in December 2010 and later transfers throughout Slovenia. Since the exhibition was intended for the most wide circle of visitors and especially schooling children, the preparation of handouts for students and pupils is especially emphasized. The last part of the article is a problem analysis which ranks problems with preparation from the smallest to the biggest. The purpose of the last chapter is to point out and define problems and thus contribute to their prevention in the future.